

РОСІЙСЬКІ ВПЛИВИ НА ЗАСТІЛЬНІ ПРАКТИКИ КОЗАЦЬКИХ ЕЛІТ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVIII ст. (НА МАТЕРІАЛАХ ЩОДЕННИКІВ ЯКОВА МАРКОВИЧА)

У статті на основі матеріалів щоденників Я. Марковича вперше прослідковано динаміку російських впливів на застільні практики козацьких еліт Гетьманщини. Класифікація здійснена за приводом, типом, способом новації у святкових трапезах. Доведено, що запровадження російськими представниками нових застільних традицій було дієвим засобом суспільної легітимізації нової влади.

Ключові слова: Російська імперія, Гетьманщина, Я. Маркович, застілля, свято, повсякдення.

Застілля – це одна з тих соціокультурних форм, без яких не обходиться жоден з нас. Воно є однією з найбільш репрезентативних практик повсякденності, оскільки супроводжує людство всю його історію.

Дослідження й інтерпретація застільних практик являє собою одну з найбільш динамічних галузей сучасного гуманітарного знання. У межах різних дисциплін формуються різні підходи до його вивчення, покликані осмислити цей феномен, розкрити його історичний аспект, його роль у соціальних і історичних змінах¹. Сучасні дослідження змушують по-новому поглянути на співвідношення традиційного й інноваційного в культурогенезі, на процеси самоідентифікації, що виявляється важливим для прояснення загальних питань історії. Роботи представників школи Аналів, в яких історія розглядається через призму гастрономічних практик, зокрема, Ф. Броделя², Ж. Ле Гоффа³, Н. Еліаса⁴, М. Монтанарі⁵ на сьогодні стали вже класичними.

Придворні застільні практики стали предметом досліджень і сучасних російських істориків⁶. Однак подібних досліджень на українському матеріалі, як загальних, – з історії харчування, так і окремих її аспектів, вкрай бракує. Це стосується, зокрема, і застільних практик, хоча останнім часом інтерес до цієї тематики серед вітчизняних дослідників поживався⁷. З-поміж інших хочеться особливо відзначити дослідження Ольги Васильєвої⁸.

На території Лівобережної України на початок XVIII ст. вже існували досить сталі застільні традиції з формалізацією типів і практик⁹. Традиційні обрядові застілля були дуже добре регламентовані, а от світський сегмент цих практик постійно еволюціонував під впливом зовнішніх факторів. До традиційних вже західноєвропейського та турецько-татарського наприкінці XVII ст. приєднався ще один вектор впливу – російський.

Російською новацією було відзначення публічним застіллями іменин (День Янгола – Авт.). Першими з місцевих, хто почав їх таким чином святкувати, були найбільш лояльні до царського уряду. При цьому влаштовували застілля, в першу чергу, для російських представників¹⁰. Однак ця традиція дуже швидко прижилась і вкоренилась, тому буквально за п'ять-десять років набула абсолютно сталих форм.

Започатковані, як певний символ лояльності до проросійської влади, святкові обіди, обов'язково з випивкою, спершу влаштовувались іменинниками, як засіб зблизитись через застілля з представниками російської адміністрації. Детальний перелік Я. Марковичем присутніх російських можновладців може свідчити на користь того, що влаштовуючи їх, хазяї переймалися тим, щоб їх обов'язково відвідали російські представники¹¹. Ця новація увійшла в практику не тільки світських, а й духовних осіб. Показовим був святковий обід у архієрея «...того ради, что он тазоименит сегоднешний Лаврентий, где были на обеде губернатор Фамендин, племянники князя Долгорукова, Кобылин, Змейов, Веселовский адъютант, и Остафьев секретарь»¹².

Росіяни, варто зазначити, і самі подавали приклад, запрошуючи місцеву еліту на такі обіди¹³. Ми маємо всі підстави вважати, що подібна практика була важливим елементом соціального простору, слугуючи налагодженню нових та актуалізації усталених зв'язків різного рівня.

Влаштовувались святкові обіди з нагоди іменин, як правило, самим іменинником у власному домі й за особистим бажанням. Однак і це було не обов'язково. Прийнятним вважалось

збирати гостей як у домі близьких родичів – батьків, дітей, братів, сестер¹⁴, так і знайомих, що скоріше було виключенням, коли особа, перебуваючи у відрядженні, не мала свого власного помешкання¹⁵. У такому разі святкування ініціював власник помешкання. Та й узагалі, для веселої гулянки присутність винуватця торжества була не обов'язковою. Часто рідні відзначали цей день у компанії товаришів, перебуваючи далеко від дому¹⁶.

Іменини святкували переважно чоловіки, але росіяни поступово розповсюджували цю моду й на жінок. Тон у цьому задавали російські князі, що регулярно влаштовували святкові обіди і навіть бенкети на честь іменин своїх дружин¹⁷. Не відставали від них і менш значущі російські піддані¹⁸. Щодо місцевих жінок, то не можна стверджувати, що їхні іменини ніяким чином не відзначались, більш того, це робили задовго до появи в Україні російських панянок, однак є всі підстави вважати, що це був всього лиш привід запросити в гості росіян¹⁹.

Більш широко святкувались іменини дітей. Подібна практика виникла у 30-х рр. XVIII ст. Вірогідно, це було пов'язано з матримоніальними інтересами, оскільки зі згаданих Я. Марковичем подій такого типу рівно половина відбулася на честь хлопців²⁰, а половина – на честь дівчат²¹. Щоправда слід зазначити, що і в цьому випадку перед вели росіяни. З усіх згаданих на сторінках щоденників подібних святкувань, тільки в одному випадку святковий обід влаштовував місцевий, власне, сам Я. Маркович «ради іменинниці Пази дочки»²².

Святкові обіди проходили як безпосередньо у день іменин, так і могли бути відтермінованими, навіть без причин, на наступний день²³. Ніхто не мав упереджень щодо переносів таких свят, то ж звичним явищем було зібратися «для заврашних... іменин»²⁴.

Абсолютно обов'язковим цей захід був для вищих російських посадовців²⁵ та гетьмана. На відміну від інших, російські керівники найвищого рангу в Україні й гетьман на порядок більше за інших давали бенкетів. Особливо урочисто святкувались гетьманські іменини за часів гетьмана Д. Апостола. На честь своїх іменин, що припадали на 17 грудня, гетьман давав як парадні обіди, так і бенкети. Не дивлячись на те, що ця подія припадала на піст, святкування були гучними й супроводжувались чималою кількістю спиртного. Гетьман запрошував на іменини не лише козацьку старшину, а й вищих російських чинів, чия участь у святкуванні сприяла налагодженню персональних зв'язків гетьмана з ними та додавала ваги гетьманській владі²⁶.

Усвідомлюючи величезний комунікативний потенціал святкових обідів, росіяни не обмежувались святкуванням лише іменин. Вони впровадили практику відзначати і день народження²⁷, чого очевидно взагалі не було в місцевій традиції, оскільки сам Я. Маркович, який швидко переймав будь-які російські новації, пишно відзначаючи іменини, ніколи не святкував день народження, не зважаючи на те, що ці дати не збігались²⁸. Вперше ж він узяв участь у такому святковому застіллі з нагоди дня народження полковника Дебриня, що тривало до опівночі 25 грудня 1725 р.²⁹

Хоча в щоденниках Я. Марковича відсутні вказівки про попереднє запрошення на іменини чи дні народження, є всі підстави вважати, що вони планувались якщо не заздалегідь, то напередодні напевне. Навіть тоді, коли відзначали у вузькому колі рідних, це був не звичайний обід³⁰. Вочевидь, винуватці свята розраховували і на незапланованих гостей, якщо запрошували залишитись на святкування осіб, що заїхали зранку привітати³¹. Оскільки так вчиняли лише російські урядовці, можна припустити, що це була не випадковість. Це надавало можливість як перевірити свою впливовість, так і в неофіційний спосіб продемонструвати своє ставлення. З огляду на те, що ці запрошення й відвідини чітко співвідносились з наявністю або втратою впливовості, можна стверджувати, що подібні заходи були елементом легітимізації та репрезентації влади³².

Ще однією новацією, привнесеною росіянами у застільні практики українців, було відзначення подій, пов'язаних з царською родиною. Відзначати застіллям іменини, дні народження, тощо російських царів від початку не було заведено. За свідченнями Я. Марковича, навіть день Ангела Петра I відзначали лише молебнем і трьома гарматними залпами³³. Та і сходження на престол наступниці Петра I Катерини I відзначався за подібним сценарієм. Проте для росіян, очевидно, було природним влаштовувати застілля на відзначення святкових подій царської родини. Однак тривалий час українці до цього не залучались. Зокрема, у поході 1725 р. іменини імператриці святкували тільки штабні російські офіцери³⁴. Але за гетьмана І. Скоропадського на Лівобережній Україні починає впроваджуватися застільні практики відзначення знаменних дат царської родини³⁵.

Якщо розповсюдження нових традицій на широкий загал потребувало часу, найбільш лояльні до Росії, як от А. Маркович, швидко сприйняли цей посил і почали відзначати знаменні події царської родини на приватному рівні. Так старший Маркович послав навздогін своєму

сину конюшого, який привіз пляшку «дорогого венгерского» з нагоди весілля Цесарівни Анни з принцем Гольштинським, яке відбулось у Санкт-Петербурзі³⁶. Навіть складання присяги її Імператорській Величності відзначалась за власною ініціативою «довольно персон кушали у родителя при музце войсковой»³⁷.

Зі збільшенням російського впливу, починаючи з 30-х рр. XVIII ст. відзначення знаменних дат царської родини набирають системного характеру. Простежується абсолютна регулярність і повторюваність бенкетів на честь царських осіб. Влаштували їх як гетьмани, так і представники російської адміністрації А. І. Шаховський, І. Ф. Борятинський, П. О. Румянцев, Я. Кейт у своїх помешканнях³⁸. Спочатку святкування організовував переважно гетьман³⁹, виключенням були випадки, коли «гетьман болен и слаб был»⁴⁰. Але з часом влаштування святкових обідів та бенкетів на честь царської родини стала прерогативою російських чиновників⁴¹. Можна припустити, що святкування на честь царської сім'ї навіть контролювались. Так «Ради тазоименитства Ея Величства (Анни Іоанівни – Авт.) был банкет у князя и подпяхом зело. У вечеру ездил князь по разным дворам, в том числе и у нас был с Борятинским и Хрущевым»⁴².

Існувала й певна ієрархія масштабу святкувань. Особливо гучними були бенкети з приводу річниць коронації. Так 28 квітня 1733 р. «у гетьманських нових будинках был банкет и подпяхом ради коронации ее величества, и сам гетьман больше всех пян и слаб стал, что понесли его до постели с креслом, где як сказуют и спать не могли от лому в руках и ногах, а после уведомился, что паралез заразил его левую руку и ногу и мало рта скривило...»⁴³. Така нестриманість була абсолютно типовим явищем. Так на честь коронації її Величності Государині Анни Іоанівни давались бенкети, де «объедались с подпяхом»⁴⁴.

Не менш важливими були бенкети на «ради тазоименитства Ея Величства», де обов'язковим також було гарно випити⁴⁵. Очевидно ступінь сп'яніння запрошених мав підтверджувати особисту лояльність. Не можна сказати, що алкоголем не зловживали, але на подібних бенкетах упитися до безпам'ятства не тільки виглядало політкоректно, але й очевидно всіляко заохочувалось з боку російських представників. В результаті цього рік від року ступінь сп'яніння гостей зростає.

Обов'язково відзначали званям обідом «тазоименитство государыни принцесы Анны»⁴⁶, що не заважало за бажання відсвяткувати цю подію ще раз у себе вдома у вужчому колі гостей⁴⁷. Не меншим застіллям відзначався день «рождения ея высочества цесаревны Елизаветы Петровны»⁴⁸. Серед календарних свят такого типу траплялися і неочікувані. Як от коли «ея императорскому величеству родился внук з племянницы ея, ее высочества принцесы Анны, ... и ...у генерала Кейта обедали и подпяхом до ночи»⁴⁹. Такі бенкети, поза сумнівом, слугували засобом легітимізації та утвердження влади російських царів, принаймні в очах козацької старшини. Нова політична реальність закріплювалась таким чином на рівні повсякденних практик.

У свою чергу, гетьманська влада, наслідуючи існуючі традиції гетьманських бенкетів і використовуючи російський досвід офіційних церемоніалів, намагалась впроваджувати на теренах України нові святкові практики. Перше масштабне святкування, що згадується у щоденниках, відбулося 1 жовтня 1727 р. з нагоди обрання гетьмана Даніїла Апостола. «Вишедши из церкви пошел гетьман с министром и архиереями и всеми в двор гетьманский, где все и кушали при стрельбе пушечной». Цим святкування не обмежились і на наступний день зранку «все знатнейшие» зібрались для привітань гетьмана, а по обіді «у третьем часу, зехались все з знатнейших до министра. Где вечеряли и гуляли до полночи при пушечной стрельбе»⁵⁰.

Новації торкнулися і військових застільних практик. Хоча основний очевидний привід (перемога над ворогом) не змінився, формальна частина цих трапез зазнала значних змін. На початку своїх записок Я. Маркович фіксує невимушену атмосферу загальних трапез, позбавлену багатьох умовностей. Так у похідних умовах обідали в місцях стоянок, які влаштували задля обіду. На місці дислокації військ обідали переважно у себе, традиційно в компанії трьох-чотирьох друзів⁵¹. Обіди у військовому таборі не були обмежені правилами. Можна було вільно не ходити на обід, на який запрошували⁵², або навпаки, пообідавши у себе, завітати незвано на обід до інших, навіть до начальства «обедали у себя... а потом пошли до генералов на банкете у полковника Сомова сидевших и тут довольно посидевши пошли на квартиру к Кочубею...»⁵³.

За давньою традицією хмільною вечіркою з пивом, медом і вином відзначали з'єднання в поході військових підрозділів, як, наприклад, під Харковом, коли «соединились со Скоропадским и Лизогубом» підрозділи Я. Марковича⁵⁴. А от військові смотри – це була вже російська новація, тому й святкові обіди по закінченні останніх також можна вважати новацією⁵⁵.

На особливі святкування заслуговували військові перемоги. Так на честь взяття Гданська був «банкет у Хрущова, где хочай немного нас было, однако ж подпяхом очень»⁵⁶. Вдалі вій-

ськові операції в Криму відзначалась не тільки безпосередньо у військах⁵⁷, а і в тилу. Російські можновладці всіляко намагалися підкреслити військові здобутки імперії. Особисто Я. Маркович брав участь у бенкеті і святковому обіді, які давав князь І. Ф. Борятинський у Глухові: перший на честь «викторії, что генерал фельдмаршал граф фон-Миних 20 мая Перекоп взял и внутри Крыму войшол и хана Крымского со сто тысяч татар разбил и прогнал далее в малом числе...»⁵⁸ і другий з приводу взяття Кримської лінії⁵⁹. З особливим розмахом відбувалось відзначення підписання «Вічного миру» з турками. Святковому бенкету передувала літургія, після якої вся еліта прийшла у «столовую гетьманскую», де відбулося щедре обдаровування генерал-майора Левина, який привіз радісну звістку, «потом был банкет и подпяхом, и после обеда танцы отправлялись, а в городе и за городом по знатнейшим домам чинина в окнах и близ ворот иллюминация свечами и бором украшено было»⁶⁰.

Але й згадки про минулі перемоги були гідним приводом зібратися. «Обедали у князя и обедали с подпяхом zelo ради воспоминания Турецкой акции и для приехавшаго сюда полевых полков майора Ивана Юрьевича Трубецкого»⁶¹. «У Кишкина... ми с родителем и многие были, и подпяхом ради воспоминаний бывшой акции воинской з поляки в Польше под командою князя Шаховского»⁶².

Ще однією підставою для святкування було отримання чергового військового звання. Святковий обід з цього приводу влаштовував у себе, як правило, безпосередній підлеглий, куди запрошував і винуватця події⁶³. Подія ця вважалася настільки вагомою, що гостей на подібні обіди терміново скликали одразу після отримання звістки. Не прибути, вочевидь, було неможливо, оскільки декому доводилось навіть відлучатися для цього з весілля⁶⁴.

Особливим чином організовано було святкування на честь генерал-лейтенанта, сенатора, Московського губернатора й кавалера, князя Івана Федоровича Борятинського, який прибув до Глухова на місце покійного А. І. Шаховського для управління Генеральною військовою Малоросійською канцелярією і слобідськими полками. Його супроводжували: «обозный генеральный з знаком, з бунчуковыми верхи, протчие старшина генеральная и господа великороссийские колясками; и въехал просто в дом гетьманский и там со многими и с нами кушал обед; умеренности своей в начале вид показал, что великороссийский персон по правой себе стороне а Малороссийскую генеральную старшину по левой стороне у столу посадил и про здравие пить обещал, до обозного генерального и протчих следовательно»⁶⁵. За декілька років ці традиції зникнуть і вже небагатьох з генеральної старшини будуть запрошувати до себе за стіл російські можновладці. Навіть на честь військових перемог на бенкетах фельдмаршала Мініха буде присутнім переважно російський генералітет⁶⁶.

Представники російської адміністрації не лише започатковували нові традиції, але й опікувалися тим, щоби задавати тон і в традиційних для місцевих застіллях. Охочі виявити свою лояльність з числа козацької старшини, визнаючи таким чином впливовість російських урядників, почали наносити їм візити на церковні свята з привітаннями та іноді залишатися й на обід⁶⁷. А от на Водохреще це стало практично правилом. Якщо на початку XVIII ст. святковий бенкет на Водохреще давав гетьман, то починаючи з 30-х рр. традиційно після служби на річці обідали в головного на той час російського урядника⁶⁸.

Отже, російські впливи на застільні практики гетьманської України були надзвичайно потужними. Нововведення у цій сфері, запроваджені представниками російської влади, слугували важливим громадським регулятором. За їхньою допомогою непомітно демонструвались та укріплювались нові соціальні ієрархії. Запровадження нових застільних традицій значною мірою змінило соціальну реальність. За рахунок введення нових приводів для застіль росіянам вдалось утвердитись на місцевому ґрунті, укріпивши таким чином потрібні соціальні зв'язки, впевнено впроваджуючи свою політику. При цьому застільні практики відігравали активну роль в соціальному конструюванні реальності.

¹ Веблен Т. Теория праздного класса. – М., 1984. – 367 с.; Лич Э. Культура и коммуникация: логика взаимосвязи символов. – М., 2001. – 142 с.

² Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. Т. 1: Структуры повседневности: возможное и невозможное. – М., 1986. – С. 203–285.

³ Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. М., 1992. – С. 216–223.

⁴ Элиас Н. Придворное общество: исследование по социологии короля и придворной аристократии. – Пер. с нем. А. П. Кухтенкова, К. А. Левинсона, А. М. Перлова, Е. А. Прудниковой, А. К. Судакова. – М., 2002. – 368 с.

- ⁵ Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – М., 2007. – 288 с.
- ⁶ Захарова О. Ю., Пушкарев С. Н. От княжеского пира до кремлевского банкета. – Симферополь, 2007. – 143 с.; Захарова О. Ю. Власть церемониалов и церемониалы власти в Российской империи XVIII – начала XX века. – М., 2003. – 400 с.; Романов П. В. Застольная история государства Российского. – М., 2002. – 607 с.
- ⁷ Буряк Л. Повсякденне життя козацької еліти Лівобережної України XVIII ст. крізь призму матеріального світу // Соціум. Альманах соціальної історії. – 2003. – Вип. 2. – С. 197–206; Яременко М. Насолоди освічених в Україні XVIII століття (про культуру вживання церковною елітою чаю, кави та вина) // Київська Академія, 2012. – Вип. 10. – С. 117–184.
- ⁸ Васильєва О. Формування традицій придворного бенкету в Гетьманщині (друга половина XVII — перша третина XVIII ст.) // Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії в 2-х томах. Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень / Відповідальний редактор Віктор Горобець. – К., 2013. – С. 57–68.
- ⁹ Детальніше див. Пивоваренко О. Традиційні застільні практики козацької старшини (на матеріалах щоденників Якова Марковича) // Етнічна історія народів Європи. – 2016. – Вип. 50. – С. 18–23.
- ¹⁰ Дневные записки малороссийского подскарбия генерального Якова Марковича. – М., 1859. – 1 ч. – С. 30, 54.
- ¹¹ Дневные записки малороссийского подскарбия генерального Якова Марковича. – М., 1859. – 1 ч. – С. 257; Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1726–1729) [Т. 2] / Издание «Киевской Старины» под ред. Ал. Лазаревского. – К., 1895. – С. 332, 257.
- ¹² Там само. – С. 77.
- ¹³ Там само. – С. 332; Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1730–1734) [Т. 3] / Издание «Киевской Старины» под ред. Ал. Лазаревского. – К., 1897. Ч. – С. 95, 221; Дневник Якова Марковича. (1735–1740) [Т. 4]. – Джерела до історії України-Русі / Видав В. Модзалевський / К.-Львів, 1913. – С. 13, 42, 55, 90.
- ¹⁴ Дневные записки... – С. 257; Дневник... [Т. 2]. – С. 91; Дневник... [Т. 3]. – С. 68; Дневник... [Т. 4]. – С. 296.
- ¹⁵ Там само. – С. 62.
- ¹⁶ Дневные записки... – С. 163, 193; Дневник... [Т. 2]. – С. 330; Дневник... [Т. 3]. – С. 65.
- ¹⁷ Дневник... [Т. 3]. – С. 77; Дневник... [Т. 4]. – С. 44, 70, 126.
- ¹⁸ Там само. – С. 3.
- ¹⁹ Дневные записки... – С. 30, 54, 163.
- ²⁰ Дневник... [Т. 2]. – С. 337; Дневник... [Т. 3]. – С. 69; Дневник... [Т. 4]. – С. 99, 107.
- ²¹ Дневник... [Т. 2]. – С. 287, 310; Дневник... [Т. 4]. – С. 69, 331.
- ²² Там само. – С. 69.
- ²³ Дневные записки... – С. 180; Дневник... [Т. 3]. – С. 334, 368.
- ²⁴ Там само. – С. 239, 287.
- ²⁵ Там само. – С. 95, 221, 317; Дневник... [Т. 4]. – С. 13, 42, 55, 94, 338.
- ²⁶ Дневник... [Т. 3]. – С. 72, 156, 253.
- ²⁷ Дневник... [Т. 4]. – С. 55, 90.
- ²⁸ Дневник... [Т. 2]. – С. 326; Дневник... [Т. 3]. – С. 325; Дневник... [Т. 4]. – С. 41.
- ²⁹ Дневник... [Т. 1]. – С. 317.
- ³⁰ Дневник... [Т. 2]. – С. 326; Дневник... [Т. 3]. – С. 325; Дневник... [Т. 4]. – С. 41.
- ³¹ Там само. – С. 13, 42.
- ³² Дневник... [Т. 3]. – С. 260; Дневник... [Т. 4]. – С. 41.
- ³³ Дневные записки... – С. 22.
- ³⁴ Дневник... [Т. 1]. – С. 308.
- ³⁵ Ханенко Н. Дневник генерального хорунжаго Николая Ханенка, К., 1884. – С. 71–72.
- ³⁶ Дневные записки... – С. 71.
- ³⁷ Дневник... [Т. 2]. – С. 149.
- ³⁸ Дневник... [Т. 2]. – С. 103; Дневник... [Т. 3]. – С. 104; Дневник... [Т. 4]. – С. 183.
- ³⁹ Дневник... [Т. 3]. – С. 150, 166, 260.
- ⁴⁰ Там само. – С. 104.
- ⁴¹ Там само. – С. 285, 366.

- ⁴² Дневник... [Т. 4]. – С. 6.
⁴³ Дневник... [Т. 3]. – С. 285.
⁴⁴ Дневник... [Т. 4]. – С. 19, 68, 107.
⁴⁵ Там само. – С. 6, 56, 109.
⁴⁶ Там само. – С. 49, 88, 100.
⁴⁷ Там само. – С. 101.
⁴⁸ Там само. – С. 383.
⁴⁹ Там само. – С. 364.
⁵⁰ Дневник... [Т. 2]. – С. 180–181.
⁵¹ Дневные записки... – С. 72–74.
⁵² Дневник... [Т. 2]. – С. 7.
⁵³ Там само. – С. 4.
⁵⁴ Дневник... [Т. 4]. – С. 74.
⁵⁵ Там само. – С. 269, 271.
⁵⁶ Дневник... [Т. 3]. – С. 388.
⁵⁷ Дневник... [Т. 4]. – С. 271, 276, 284.
⁵⁸ Там само. – С. 77.
⁵⁹ Там само. – С. 80.
⁶⁰ Там само. – С. 328.
⁶¹ Там само. – С. 29.
⁶² Там само. – С. 56.
⁶³ Там само. – С. 57, 110.
⁶⁴ Там само. – С. 110–111.
⁶⁵ Там само. – С. 80.
⁶⁶ Там само. – С. 271, 276.
⁶⁷ Дневник... [Т. 3]. – С. 185, 417; Дневник... [Т. 4]. – С. 16, 51, 68.
⁶⁸ Там само. – С. 2, 232, 313.

В статье, на основе материалов дневников Я. Марковича впервые прослежена динамика российского влияния на застольные практики казацких элит Гетманщины. Классификация проведена по поводу, типу, способу новации в праздничных трапезах. Доказано, что введение российскими представителями новых застольных традиций было действенным средством общественной легитимизации новой власти.

Ключевые слова: Российская империя, Гетманщина, Я. Маркович, застолье, праздник, повседневность.

The article is based on J. Markovych diaries. For the first time it reflects the dynamics of Russian influences on the practice of Hetmanate Cossack elites. These influences are classified by the occasion, type, way of innovation regarding feasts. It is proved that implementation of new feasts by Russian representatives was an effective way of public confirmation of the new government legitimacy.

Keywords: Russian Empire, Hetmanate, J. Markovych, feast, holiday, everyday life.